

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΚΡΗΤΗΙ

Ἡ προσοχή τῶν ἐρευνητῶν τῆς ἀρχαιότητος, τῶν τε ἀρχαιολόγων καὶ τῶν ἱστορικῶν, στρέφεται κατὰ τὴν παροῦσαν δεκαετηρίδα εἰς τὴν ἐξερεύνησιν κυρίως τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς ρίζης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ Κρήτη καθ' ὅλας τὰς εἰς τοὺς μύθους καὶ τοὺς ποιητὰς καὶ λογογράφους περιωθείσας παραδόσεις ἦτο μεγάλη ἐστία πολιτισμοῦ καὶ πολιτικῆς δυνάμεως κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους χρόνους, εἰς οὓς μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ ἐπιμονῆς ἀγωνίζονται νὰ διεισδύσωσιν οἱ σύγχρονοι ἐρευνηταὶ διὰ τοῦ φωτὸς τῆς κριτικῆς ἱστορίας καὶ μάλιστα διὰ τῆς σκαπάνης τοῦ ἀρχαιολόγου.

Γῆν τῆς ἐπαγγελίας τῶν ἀρχαιολόγων ὠνόμαζέ τις ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς τὴν Κρήτην· ὁ δὲ τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς διευθυντὴς ἔγραφεν εἰς τὸ Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Ἀλληλογραφίας ὅτι, ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Κρήτης θὰ σημειώσῃ ἐποχὴν διὰ τοὺς ἀρχαιολόγους.

Τὰς προσδοκίας δὲ ταύτας δὲν διέψευσαν αἱ μέχρι τοῦδε ἔρευναι.

Αἱ ἐν Ἀξῷ γερόμεναι ἀνασκαφαὶ ὑπὸ Ἰταλῶν ἀρχαιολόγων, τῶν καθηγητῶν κ. κ. Ἀλμπέρ καὶ de Sanctis, ἔφερον εἰς φῶς προστερνίδια χαλκᾶ, φέροντα παραστάσεις πηγᾶσων ἢ λεόντων Ἰωνικῆς τέχνης τοῦ 4ου ἢ 5ου αἰῶνος, ἔτι δὲ ἐν κράνους μὲ ἀναλόγους παραστάσεις, πρᾶγματα πρωτοφανῆ. Πλὴν τούτων δὲ καὶ ἄλλων ἥττονος ἐνδιαφέροντος χαλκῶν εὐρημάτων, ἀνεκαλύφθη σειρὰ ὁλόκληρος πηλίνων κορῶν παριστανουσῶν τὴν Ἀφροδίτην, καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἐξέλιξιν ἀπὸ τῆς πρώτης μορφῆς ὡς θεᾶς τῆς φύσεως, καὶ τῆς γονιμότητος, ὡς Ἀστάρτης ἢ Κυβέλης, μέχρι τῆς τελείας αὐτῆς ἐξιδανικεύσεως ὡς Ἀφροδίτης πανδήμου καὶ Οὐρανίας.

Αἱ ἐν Ἰτάνῳ ὑπὸ τῶν ἐταίρων τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς ἔρευναι ἔφερον εἰς φῶς περὶ τὰς 25 ἐπιγραφάς, ὧν τινες συνθῆκαι μεταξὺ

Κρητικῶν πόλεων, ἐπιχέουσαι ἱκανὸν φῶς εἰς τὴν σκοτεινὴν ἱστορίαν τῆς Κρήτης κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς χρόνους, καὶ ἄλλαι μαρτυροῦσαι τὴν μεγάλην ἐπικοινωνίαν, ἣτις ὑπῆρχε πάντοτε μεταξὺ Κρήτης καὶ Αἰγύπτου. Ἐνταῦθα ὁμοῦς ἡ σκαφὴ περιορίσθη εἰς τὰ ἐπιπόλαια μόνον στρώματα· διότι εἰς βάθος μόνον 1 — 2 τὸ πολὺ μέτρα ἀναβλύζουσι πολλὰ ὕδατα ἀποκωλύοντα πᾶσαν περαιτέρω ἐργασίαν.

Ἐν Καβουσίῳ (Μιραμπέλου) ἡ δεσποινὶς Boyd, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανικῆς Σχολῆς ἐνήργησε μικρὰν καὶ ὀλιγοήμερον ἀνασκαφὴν. Ἐπέτυχε δὲ νὰ ἀποκαλύψῃ σύμπλεγμα οἰκημάτων ἐκ δεκαπέντε περίπου διαμερισμάτων, ἀνασκάψασα δὲ καὶ τινὰς τάφους τῆς ἀγνώστου ἐκεῖ ἀρχαίας πόλεως ἀνεκάλυψε πολλὰ ἀγγεῖα γεωμετρικῆς ἐποχῆς, ὧν τινὰ μεγάλου ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης ἐν Κρήτι.

Ὁ κ. Hogarth ἐζήτησε μετὰ πολλῆς ἐπιμονῆς τοὺς βασιλικοὺς τάφους ἐν Κνωσῷ· καὶ τούτους μὲν δὲν ἀνεῦρεν, εὗρήκεν ὁμοῦς ἄλλους τάφους γεωμετρικῆς ἐποχῆς καὶ τούτους δυστυχῶς πάντας σχεδὸν σεσυλημένους, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν σεσυλημένων τούτων τάφων ἐξήγαγεν ἱκανὰ ἀγγεῖα γεωμετρικῆς ἐποχῆς, ἅτινα οἱ πρότερον ἀνασκάψαντες τοὺς τάφους θησαυροθῆραι εἶχον ἀφίστη ἐκεῖ λαβόντες μόνον τὰ πολύτιμα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κοσμήματα. Ἐν ἐνὶ μάλιστα τῶν τάφων τούτων διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν μικρὰ ταινία ἐκ χρυσοῦ καθαροῦ, ἄνευ κοσμημάτων.

Πλὴν τῶν τάφων τούτων ὁ κ. Hogarth ἀνεκάλυψεν ἐν Κνωσῷ οἰκίαν Μηκυναϊκᾶς καὶ παλαιότερας ἔτι, ἀφ' ὧν ἐξήγαγε πολλὰ ἀγγεῖα Μηκυναϊκὰ καὶ παλαιότερα τούτων τῆς λεγομένης ἐποχῆς τῶν Καμαρῶν, καὶ ὀλίγα προϊστορικά. Τινὰ τῶν ἀγγείων τῆς ἐποχῆς τῶν Καμαρῶν ἦσαν πολὺ ἐνδιαφέροντα ὡς ὅλως ιδιόρρυθμα καὶ πρωτοφανῆ.

Ὁ αὐτὸς ἐπεχείρησεν ἀνασκαφὴν καὶ ἐν τῷ παρὰ τὸ χωρίον Ψυχρὸ τοῦ Λασηθίου σπηλαίῳ, ὅπερ οἱ κ.κ. Ἀλμπερ καὶ Χατζιδάκις ἐρευνήσαντες πρὸ ἐτῶν δι' ὀλίγων ἐργατῶν εἶχον ἀναγνωρίσῃ ὡς τὸ πεφνημισμένον ἱερὸν τῷ Διὶ Δικταῖον Ἄντρον.

Ἐν τῷ ἄντρῳ τούτῳ ὁ κ. Hogarth ἀνεκάλυψε πηλῖνας κόρας με πολυχρωμίαν Μηκυναϊκῆς ἐποχῆς, ἄλλας τοιαύτας χαλκᾶς, μικρὸν χαλκοῦν ἄρμα, εἰς ὃ παραδόξως εἰσὶν ἐζευγμένοι βοῦς καὶ κριός, ἐγχειρίδια, διπλοῦς πελέκεις καὶ ξίφη χαλκᾶ. Τοῦ ἐνὸς τούτων ἡ λαβὴ κοσμεῖται διὰ μικρᾶς χαλκῆς κεφαλῆς ἀνθρώπου ἀρχαϊκῆς τέχνης. Σὺν τούτοις δὲ πρωτοφανῆ τὸ σχῆμα Μηκυναϊκὰ ἀγγεῖα. Πλὴν τούτων

δὲ πόρπας καὶ σφονδύλια καὶ ἄλλα μικρὰ πράγματα, οἷον λαβίδας ἀποφιλωτικές, καρφίδας, βελόνας ἐκ χαλκοῦ, ἐξ ὅσπου καὶ ἐκ λίθου. Μία τῶν πορπῶν εἶναι ἐνδιαφέρουσα, διότι εἰς τὸ πλατὺ αὐτῆς μέρος φέρει παράστασιν λέοντος κατασπαράσσοντος ταῦρον. Εἶναι δὲ περίεργον ὅτι πολλὰ τῶν εὐρημάτων τούτων ἀπετελοῦν τὸν πυρῆνα σταλακτιτῶν, οὓς θραύοντες ἐξῆγον ταῦτα. Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων τοῦ Ψυχροῦ διακρίνεται μεγάλη γαλόπετρα ἐκ γαδείτου λίθου φέρουσα ἐγγεγλυμμένον λέοντα σπαράσσοντα ταῦρον καὶ ὑπὸ τοῦτον αἶγαγρον καὶ τρία Κρητικά γράμματα.

Ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ὁμῶς διηγεῖραν τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν ἐκπληξιν τῶν ἀρχαιολόγων τὰ εὐρήματα τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωτοῦ.

Εἰς τριῶν μιλίων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πόλεως Ἡρακλείου διεκρίνοντο ἐπὶ τῆς κορυφῆς χαμηλοῦ λόφου ἐρείπια οἰκοδομημάτων, ἅτινα πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰλκυον τὴν προσοχὴν καὶ τῶν ἀρχαιολόγων οἵτινες ἐπεσκέπτοντο τὸν τόπον, καὶ τῶν ζητούντων ἀρχαίους θησαυροὺς πρὸς μεταπώλησιν. Τῷ 1870 ὁ κ. Μίνως Καλοκαιρινὸς ἀνασκάψας ἐκεῖ ἀνεκάλυψεν ἱκανὰ Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ἀγγεῖα καὶ πίθους μεγάλους τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, εἰς τινὰς τῶν ὁποίων ἀνεῦρε ὀλίγον σίτον, φακὴν καὶ κυάμους ἀπηνθρακωμένους.

Ὁ Στήλμαν ζητήσας κατόπιν νὰ ἐνεργήσῃ ἐκεῖ ἀνασκαφὰς δὲν κατώρθωσε νὰ ὑπερπηδήσῃ τὰς παρουσιασθείσας δυσκολίας, τὸ αὐτὸ ἔπαθε κατόπιν καὶ ὁ Σχλήμαν καὶ ἡ Γαλλικὴ σχολή. Κατὰ τὰ ἰσχύοντα ἐν Τουρκίᾳ, ἵνα ἐνεργήσῃ τις ἀνασκαφὴν ἐν ἰδιοκλήτῳ ἄγρῳ πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ ἰδιοκτῆτου. Οἱ κύριοι ὁμῶς τοῦ μέρους τούτου ἀπῆλθον ὑπέρογκα ποσά. Τέλος ὁ κ. Έβανς ἠγόρασεν ὅλον τὸν τόπον ἐν ᾧ ἐφαίνοντο τὰ ἐρείπια ταῦτα ἀντὶ ἀδράς δαπάνης καὶ προσέβη εἰς τὴν τακτικὴν ἐξερεύνησιν αὐτοῦ ἐξ ὀνόματος τοῦ ἐν Λονδίνῳ Συλλόγου πρὸς προαγωγὴν τῶν ἐλληνικῶν σπουδῶν, οὗ τυγχάνει εἰς τῶν ἀντιπροέδρων.

Ἡ μέχρι τοῦδε γενομένη ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε μεγαλοπρεπὲς ἀνάκτορον Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, συνιστάμενον ἐκ πολλῶν συγκοινωνούντων ἀλλήλοις διαμερισμάτων καὶ καταλαμβάνον ἑκτασιν πλέον τῶν 3,000 τετραγωνικῶν μέτρων.

Ἰνα ἐννοήσῃ τις τὸ σχέδιον τοῦ εὐρέως τούτου καὶ πολυπλόκου οἰκοδομήματος ἀπαιτεῖται νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τοῦ ἀκριβοῦς αὐτοῦ σχεδιάγραμμα, ἡ δημοσίευσίς ὁμῶς αὐτοῦ ἀνήκει εἰς τὸν ἐνεργήσαντα τὰς ἀνασκαφὰς

διὸ ἡμεῖς θὰ περιορισθῶμεν ἵνα δώσωμεν ὀλίγας μόνον εἰδήσεις περὶ τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερόντων μερῶν αὐτοῦ.

Πρὸς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τῶν ἀνακτόρων φαίνονται τὰ ἔχνη εὐρείας κλίμακος, με κλίσιν ὀγκλωτάτην καὶ βαθμίδας πολὺ χαμηλὰς, δι' ἧς ἀνήρχοντο εἰς τὸ ἀνάκτορον. Ἡ κλίμαξ αὕτη φθάνει πρὸς τὰ ἄνω εἰς εὐρείαν πύλην, δι' ἧς εἰσέρχεται τις εἰς διπλοῦν διάδρομον, ὅστις εὐρίσκεται ἔξω καὶ χαμηλότερα τῆς καθ' αὐτὸ εἰσόδου. Παρὰ τὴν κλίμακα ταύτην καὶ εὐθὺς ἔξωθεν τῆς πύλης εὐρέθη τετράγωνον κρηπίδωμα, ἐφ' οὗ ὑποτίθεται ὅτι ἦν ὠκοδομημένον μικρὸν δωμάτιον διὰ τὸν θυρωρὸν. Τὸ δωμάτιον τοῦτο ἐκοινώνει διὰ μικρᾶς καὶ στενῆς θύρας πρὸς τὸν διπλοῦν διάδρομον.

Τρεῖς παράλληλοι τοῖχοι διὰ μεγάλων λίθων ἐκτισμένοι καὶ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς διήκοντες ὑπενθυμίζουσι τὰ τεῖχη τῆς Τύρινθος. Ὁ μεταξὺ τῶν τοίχων τούτων καταλειπόμενος χώρος ἀποτελεῖ τὸν διπλοῦν διάδρομον, εἰς ὃν εἰσερχόμεθα διὰ τῆς προειρημένης μεσημβρινῆς πύλης. Ἀπὸ τῆς πύλης ταύτης εἰσερχόμενός τις εἰς τὸν διπλοῦν διάδρομον κάμπτει πρὸς δυσμὰς καὶ μετὰ τινα βήματα κάμπτων καὶ πάλιν πρὸς βορρᾶν ἀνέρχεται δι' ἀνωφερείας συναντῶν, μετ' ὀλίγα βήματα, διάδρομον μεγαλοπρεπῆ, ὃν διατρέξας ἀπαντᾷ ἄλλην πύλην διπλῆν, δι' ἧς εἰσέρχεται εἰς αὐλὴν εὐρυτάτην ἢ μᾶλλον πλατεῖαν πλακόστρωτον. Εἰς τοὺς τοίχους τοῦ διαδρόμου τούτου καὶ εἰς τὸν τοῖχον τῶν ἀνακτόρων τὸν περιορίζοντα τὴν αὐλὴν ἐξ ἀνατολῶν εὐρέθησαν αἱ μεγάλαι τοιχογραφίαι περὶ ὧν θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω.

Τὸ πάτωμα τοῦ διαδρόμου καλύπτεται εἰς τὸ μέσον μὲν ἀπὸ μεγάλαις ὀρθογωνίαις πλάκας γύψου ἐπιμελῶς εἰργασμένας, ἐκατέρωθεν δὲ τούτων ὑπὸ πλακῶν σχιστολίθου ἀμελέστερον εἰργασμένων, ἐφ' ὧν διακρίνονται σαφῶς ἔτι τὰ ἔχνη ἐπιχρίσματος δι' ἀσθέστου, χρωματισμένου δι' ἐρυθροῦ χρώματος.

Εἰς τὸ κατώφλιον τῆς διπλῆς πύλης, δι' ἧς ἐκοινώνει ἡ δυτικὴ αὐλὴ (ὀνομάσωμεν αὐτὴν οὕτω) πρὸς τὸν διάδρομον φαίνονται ἐκατέρωθεν ἀνὰ εἰς τετράγωνος βόθρος, εἰς οὓς ἐνεγομφοῦντο ξύλινα παραστάδες.

Ἡ δυτικὴ αὐλὴ δὲν ἀνεσκάφη ἀκόμη ὅλη. Ἐν αὐτῇ παρατηρεῖται κρηπίδωμα τετράγωνον, πιθανῶς βάσις βωμοῦ. Ἐτι δὲ βάσις ἐκ γύψου μεγάλου κίονος ὁ κίων οὗτος ἴστατο ἐκεῖ μεμονωμένος, οὐδὲ ἐχρησίμευε βέβαια πρὸς στήριξιν στέγης διότι ἡ αὐλὴ ἦτο βέβαια ὑπαιθρος. Καὶ παρ' Ὀμήρῳ ὁμοίως φαίνεται μεμονωμένος ὅτι θὰ ἦτο ὁ στύλος

ἐφ' οὗ προσδέσας τὸ ἐν ἄκρον τοῦ σχοινίου καὶ τὸ ἄλλο ἐπὶ τῆς θόλου ἐκρέμασεν ὁ Τηλέμαχος τὰς πονηρὰς δῖμωας τοῦ πατρὸς του. (Ὅδης. X. 465).

Πόθεν εἰσέρχοντο ἀπὸ τῆς αὐλῆς ταύτης εἰς τὰ οἰκήματα τῶν ἀνακτόρων δὲν εἰδείξαν αἱ τέως γινόμεναι ἀνασκαφαί.

Εἰς τὴν πρὸς βορρᾶν πλευρὰν τῶν ἀνακτόρων ἀπεκαλύφθη ἄλλη εἴσοδος προφυλαττομένη καὶ αὕτη δι' ὁμοίων ὀχυρωμάτων, δι' ὧν καὶ ἡ μεσημβρινή. Καὶ ἡ εἴσοδος αὕτη ὁδηγεῖ δι' ἀπλοῦ διαδρόμου εἰς αὐλήν, ἣν θὰ λέγωμεν ἀνατολικήν. Καὶ ἡ αὐλὴ αὕτη εἶναι πλακόστρωτος καὶ δὲν ἀπεκαλύφθη οὐδὲ αὕτη ἀκόμη ἐντελῶς.

Ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς ταύτης αὐλῆς στρεφόμενοι πρὸς δυσμὰς εἰσερχόμεθα εἰς διαμέρισμά τι τῶν ἀνακτόρων, ὅπερ δικτυρεῖται καλῆτερα τῶν λοιπῶν καὶ ὅπερ ὠνομάζομεν λουτρόν, διότι πιθανώτατα ἐχρησίμευεν ὡς τοιοῦτον.

Τὸ λουτρόν συνίσταται ἐκ τριῶν συνεχομένων ἀλλήλοις θαλάμων.

Τοῦ πρώτου θαλάμου ἡ πρὸς ἀνατολὰς βλέπουσα πλευρὰ ἦτο ὅλη σχεδὸν ἀνοικτὴ καὶ διὰ στενῶν μόνον παραστάδων διήρητο εἰς τρεῖς εὐρείας θύρας. Κατέρχεται δέ τις εἰς τοῦτον ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς διὰ τριῶν καταβαθμῶν ἐκ γύψου. Τὸ δάπεδον τοῦ θαλάμου τούτου εἶναι πλακόστρωτον γύρω μὲν διὰ πλακῶν ἐπιμελῶς ἐργασμένων καὶ ἀκριβῶς προσηρμοσμένων, τὸ δὲ κεντρικὸν μέρος διὰ πλακῶν ἀμελέστερον τοποθετημένων. Ἐπὶ τῶν πλακῶν ὁμῶς τούτων σώζονται τὰ ἔχνη ἐπιχρίσματος δι' ἀσθέστου, χρώματος ἐρυθροῦ ὡς εἵπομεν καὶ εἰς τὸν διάδρομον τὸν ἄγοντα εἰς τὴν δυτικὴν αὐλήν. Τοὺς τοίχους τοῦ θαλάμου τούτου περιθεῖ πεζούλα. Οἱ τοῖχοι εἶχον ἐπιχρίσμα ἐρυθρὸν δι' ἀσθέστου.

Ἀπὸ τοῦ θαλάμου τούτου πρὸς δυσμὰς εἰσερχόμεθα διὰ δύο ἀνισοπλατῶν θυρῶν εἰς δεύτερον θάλαμον. Καὶ τοῦ θαλάμου τούτου τοὺς τοίχους περιθεῖ πεζούλα, ἥτις ὁμῶς διακόπτεται εἰς τὸ μέσον τοῦ βορείου τοίχου ἵνα ἀφίση τόπον εἰς λίθινον θρόνον ἰδρυμένον ἐκεῖ καὶ ὑψηλότερον τῆς πεζούλας. Ὅλον δὲ τὸ μῆκος τῆς ἀντικρῆ τοῦ θρόνου πλευρᾶς κατέχει δεξαμενὴ ὕδατος. Οἱ τοῖχοι τῆς δεξαμενῆς εἰσὶν ἐνδοθεν ἐπενδεδυμένοι διὰ μεγάλων καὶ λεπτῶν πλακῶν ἐκ γύψου, ὁμοία δὲ πλάξ καλύπτει καὶ τὸν πυθμένα αὐτῆς. Εἰς τὴν δεξαμενὴν κατέρχεται τις διὰ λιθίνης κλίμακος μὲ 8 χαμηλὰς βαθμίδας. Ἐν τῷ θαλάμῳ τούτῳ φαίνονται τὰ ἔχνη τριῶν χονδρῶν στρογγύλων ξυλίνων στύλων, χρησιμευόντων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς στέγης. Οἱ τοῖχοι τοῦ θαλάμου τούτου

ἐπικεχρισμένοι ἀσθέστω καὶ χρωματισμένοι δι' ἐρυθροῦ χρώματος σῶζουσι καὶ τοιχογραφίας παριστώσας ἄνθη, φυτὰ καὶ δύο γρύπας ἀνὰ ἓνα ἑκατέρωθεν τῆς θύρας, δι' ἧς εἰσερχόμεθα ἀπὸ τοῦ μεσαίου τούτου θαλάμου εἰς τὸν τρίτον καὶ ἐσώτατον. Οἱ γρύπες καθήμενοι ἑκατέρωθεν τῆς θύρας ταύτης φαίνονται οἷον εἰ φρουροῦντες αὐτήν.

Ὁ ἐσώτατος θάλαμος εἶναι μικρότερος καὶ ἀπλούστερον διακεκοσμημένος. Τὸ δάπεδον αὐτοῦ ἐκαλύπτετο ὅλον ἐξ ἐπιγρίσματος ἀσθέστου ἄνευ ὑποκειμένων πλακῶν, καὶ οἱ τοῖχοί του δὲν ἔφερον τοιχογραφίας.

Ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς διὰ κλίμακος μὲ 4 ἢ 5 βαθμίδας ἀνερχόμεθα εἰς διαμέρισμα τῶν ἀνακτόρων, ὅπερ δὲν ἀπεκαλύφθη ἀκόμῃ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦδε φαίνεται τόσῳ κατεστραμμένον, ὥστε ἀπίθανον φαίνεται νὰ κατορθωθῇ ποτὲ περιγραφὴ τις αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ διαμερίσματος τούτου κατερχόμεθα πάλιν διὰ λιθίνης κλίμακος 4—5 βαθμίδων εἰς ἄλλο διαμέρισμα πολυδαίδαλον, οὗ τὴν περιγραφὴν δὲν ἐπιχειροῦμεν ὡς ἀκατάληπτον καὶ ἄσκοπον ἐπομένως, ἄνευ σχεδιαγράμματος.

Πρὸς τὸ διαμέρισμα τοῦτο συνέχεται μακρότατος (μέχρι τοῦδε ἀπεκαλύφθη εἰς 45 μέτρα) διάδρομος, πλατὺς δὲ δύο μέτρα, πλακόστρωτος καὶ μὲ τοὺς τοίχους ἐπικεχρισμένους καὶ χρωματισμένους ἐρυθροῦς. Ὁ διάδρομος οὗτος διήκει ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν. Καὶ ἡ μὲν ἀνατολικὴ αὐτοῦ πλευρὰ φαίνεται συγκοινωνοῦσα πρὸς τὸ προειρημένον πολύπλοκον διαμέρισμα διὰ μίας μόνης θύρας, εἰς τὴν δυτικὴν ὁμῶς πλευρὰν αὐτοῦ ἀνοίγουσι κατὰ σειρὰν 12 ἴσως καὶ πλέον ἀποθήκαι κατὰ σειρὰν τεταγμέναι καὶ ὅμοιαι, καὶ ἰσομεγέθεις σχεδὸν ἀλλήλαις.

Ἐκάστη τῶν ἀποθηκῶν τούτων ἔχει μῆκος μὲν 11—13 μέτρων πλάτος δὲ 3. Οἱ τοῖχοί των εἰσὶν ἐπικεχρισμένοι καὶ χρωματισμένοι καὶ τὸ ἔδαφος ἐστρωμένον διὰ πλακῶν. Παρὰ τοὺς τοίχους κατὰ σειρὰν ἴστανται πίθοι. Τὴν στενὴν δὲ λωρίδα τοῦ δαπέδου, ἣτις μένει μεταξὺ τῶν πίθων, καταλαμβάνουσι κιβώτια λίθινα τεθαμμένα ὑπὸ τὸ δάπεδον.

Τὰ κιβώτια ταῦτα ὄντα ἐν τῶν μᾶλλον ἰδιορρύθμων πραγμάτων, ἅτινα ἀπεκάλυψαν αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κνωσοῦ περιγράφομεν ἐνταῦθα συντόμως.

Ἀφοῦ ἔσκαψαν πρῶτον τὸν βόθρον ἐν ᾧ θὰ ἔθαπτον τὸ κιβώτιον ἐκτιζόν αὐτὸν περίξ ἐπιμελῶς διὰ τετραγώνων λίθων, προσαρμόζοντες ὁμοίως λίθους καὶ εἰς τὸν πυθμένα τοῦ βόθρου, ἵνα χρησιμεύωσιν ὡς κρηπίδωμα. Ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος τούτου ἐτοποθέτουν χαλαρῶς τεμά-

χια γύψου ὁμαλῶς εἰργασμένα, ἴσως διὰ νὰ ἐπιτύχωσι βάσιν ἐφ' ἧς θὰ ἔθετον τὸ κιβώτιον ἐντελῶς ὀριζόντιον. Ἐπὶ τῶν τεμαχίων τούτων τοῦ γύψου ἐτίθετο μεγάλη πλάξ γύψου, ἥτις ἐπλήρου ἀκριβῶς τὸν οὕτω παρεσκευασμένον πυθμέναν τοῦ βόθρου. Ἡ πλάξ αὕτη ἀπετέλει τὸν πυθμένα τοῦ κιβωτίου ὡς ἐξῆς. Τὴν ἀνωτέραν ἐπιφάνειαν τῆς πλακὸς παρὰ τὰ χεῖλη περιέθεεν αὐλάξ, ἐν ἣ εἰς ἐκάστην τῶν τεσσάρων πλευρῶν ἐνεγομφοῦτο ἀνὰ μία πλάξ ἐκ γύψου ὡσαύτως· ἀπετέλει δὲ ἐκάστη τῶν πλακῶν τούτων μίαν τῶν πλευρῶν τοῦ κιβωτίου. Ἐννοεῖται: ὅτι αἱ πλάκες αὗται προσηρμόζοντο ἀκριβῶς καὶ πρὸς τὴν βάσιν τοῦ κιβωτίου καὶ πρὸς ἀλλήλας. Δὲν ἤρκεσθη ὁμως εἰς τὴν ἀκριβῆ ταύτην προσηρμολογήν, ὁ κατασκευάσας τὰ κιβώτια ταῦτα, ἀλλὰ ἐπενέδυσεν εἰς τὰ ἔσωθεν διὰ μολυβδίνων ἐλασμάτων. Ἐπὶ ἐκάστου τῶν κιβωτίων ἐτίθετο κάλυμμα ἐκ πλακὸς γύψου ἐπίσης· μετὰ τοῦτο δὲ ἐτίθεντο πλάκες τοῦ δαπέδου τῆς ἀποθήκης ἐν συνεχείᾳ μὲ τὰς ἄλλας· οὕτως ὥστε οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ὑποπτεύσῃ ὅτι ἐκεῖ κάτωθεν τοῦ πατώματος ἐκρύπτετό τι. Καὶ ἴσως δὲν θὰ ἀνεκαλύπτοντο τὰ κιβώτια ταῦτα ἀπὸ ἐπιστήμονα ἐρευνητήν, ὅστις δυσκόλως θὰ ἀπεφάσιζε νὰ καταστρέψῃ τὸ δάπεδον, ἂν μὴ εὕρισκε τινὰ τούτων πρὸ ἐτῶν χωρὶς ἀνασκάπτων ἐκεῖ πρὸς εὐρεσιν θησαυρῶν.

Εἰς τί ἐχρησίμευον τὰ κιβώτια ταῦτα, καὶ τί ἐφύλαττον ἐκεῖ μετὰ τόσης ἐπιμελοῦς φροντίδος δὲν δύναται τις ἀπὸ τοῦδε νὰ εἴπῃ ἀσφαλῶς, διότι οὐδὲν εὐρέθη ἐντὸς αὐτῶν. Τὸ ἐξῆς χωρίον τοῦ Ὁμήρου ἠδύνατο ἴσως νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βοήθημα πρὸς τοῦτο. (Ὀδ. Β. 337).

«Ὁ δ' ἐνὸρροφον θάλαμον κατεβήσαιο πατρός,
εὐρύν, ὅθι νητὸς χρυσὸς καὶ χαλκὸς ἔκειτο
ἐσθῆς τ' ἐν χηλοῖσιν, ἄλκις τ' εὐῶδες ἔλαιον,
ἐν δὲ λίθοι οἶνοιο παλαιοῦ ἠδυπότοιο
ἔστιασαν, ἄκροτον θεῖον ποτὸν ἐντὸς ἔχοντες,
ἐξεῖς παρὰ τοῖχον ἀρηρότες. . . .».

Τὸ σύνολον τῶν οἰκοδομημάτων φαίνεται ὅτι κατεστράφη διὰ πυρκαϊᾶς.

Τὰ κυριώτερα δὲ τῶν εὐρημάτων ἅτινα ἐξήχθησαν ἐκ τῶν ἐρειπίων τῶν ἀνακτόρων τούτων εἰσὶ τὰ ἐξῆς.

Τοιχογραφίαι ἐξ ὧν τινὲς μὲν εἶχον καταπέση ἤδη ἐπὶ τοῦ ἑδάφους, ἄλλαι δὲ ἔμενον ἀκόμη ἐπὶ τῶν τοίχων ἠναγκάσθημεν ὁμως νὰ ἀποκολ-

λήσωμεν, ταύτας ἵνα μεταφέρωμεν εἰς τὸ ἐν Ἱρακλείῳ Μουσείον· διότι ἐκρίθη ἀδύνατος ἡ διατήρησις αὐτῶν ἐκεῖ ὅπου εὑρέθησαν.

Τὰς τοιχογραφίας ταύτας θὰ ἡδύνατο νὰ διαιρέσῃ τις εἰς δύο· εἰς ἀπλᾶς κοσμηματογραφίας καὶ εἰς προσωπογραφίας. Ταύτας δὲ πάλιν εἰς προσωπογραφίας φυσικοῦ μεγέθους καὶ εἰς ἄλλας μικρογραφικάς.

Πρώτη εὑρέθη εἰκὼν νεανίου κρατοῦντος ἄγγειον κωνοειδές. Διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς κρατεῖ τὸ κατώτερον πτενὸν ἄκρον τοῦ ἄγγείου διὰ δὲ τῆς ἄλλης τὴν παρὰ τὸ χεῖλος λαβήν. Ὁ νεανίας κλίνει ἰσχυρῶς πρὸς τὰ ὀπίσω διὰ τὸ βάρος τοῦ ἄγγείου, ὅπερ φέρει. Ἡ εἰκὼν αὕτη σώζεται ἐκ τῆς κορυφῆς μέχρι τῶν μηρῶν εἰς δύο τεμάχια μὲ ἐλαχίστας ἐλλείψεις. Δύο ἄλλων ἀνδρῶν εἰκόνες μεγάλου φυσικοῦ μεγέθους σώζονται ἀπὸ τοῦ στήθους μέχρι τῶν ἄκρων ποδῶν ἀκεραίων. Ἄλλου νεανίου φέροντος ἄλλου εἶδους ἄγγειον ἐλλείπουσι τὰ ἀνώτερα καὶ τὰ κατώτερα τοῦ σώματος μέρη.

Αἱ μικρογραφίαι δὲν περιεσώθησαν ἢ εἰς μικρὰ μόνον τεμάχια. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχοντα εἰσὶ πολλοῦ λόγου ἄξια καὶ διὰ τὴν τέχνην καὶ διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν παραστάσεων. Εἰς τινὰ τεμάχια παρίστανται πολυπληθεῖς ὄμιλοι ἀνδρῶν οἷονεῖ ἐν ἀγορᾷ καὶ πολλοὶ τούτων ἀνατείνουσι τὴν μίαν χεῖρα πρὸς τὰ ἄνω, ἄλλοι παρίστανται γυναῖκες πολλαὶ ἔξωθεν ναῶν ἢ ἄλλων οἰκοδομημάτων. Εἰς ἓν τεμάχιον παρίσταται νεανίας δρέπων ἄνθη ἀπὸ τοῦ χλοεροῦ καὶ ἀνθοστολίστου ἐδάφους ἀποθέτων αὐτὰ εἰς κάλιστρον.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν εὑρεθέντων ἄγγείων εἰσὶν ἐκ διαφόρων ἐκλεκτῶν εἰδῶν μαρμάρου. Τοιαῦτα δὲ εἶδη μαρμάρων ἐν Κρήτῃ δὲν εὑρίσκονται, οὐδὲ ἐν Ἑλλάδι νομίζω. Ἐξ ἑως ὅκτω τῶν ἄγγείων τούτων ἔχουσι κωνοειδές σχῆμα ὁμοιάζοντα πρὸς τοὺς ἐν τοῖς πίναξιν τοῦ Furthwängler und Loeschke *Mykenische Vasen* ἀριθμούς. P. VII 42. XX. — P. XI, 71 καὶ P. XIX 134.

Πολλὰ ἄλλα ἄγγεῖα εἶναι πεποιημένα ἐκ γύψου φυσικοῦ.

Πάντων ὁμῶς ὑπερέχει κεφαλὴ κυνὸς μεγάλου φυσικοῦ μεγέθους ἐκ λίθου λευκοῦ, οὐχὶ μαρμάρου, ἐπιδεκτικοῦ στιλβώσεως, ὅστις εὑρίσκεται ἐν Κρήτῃ. Οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ οἱ μυκτῆρες ἦσαν ἐξ ὑελώδους μάζης. Ἡ τέχνη τῆς κεφαλῆς ταύτης εἶναι ἐξαισία καὶ ὁ ποιήσας αὐτὴν τεχνίτης φαίνεται ὅτι ἐξεργάσθη ταύτην μιμούμενος τὴν φύσιν καὶ οὐχὶ ἀκολουθῶν προὑπάρχον ὑπόδειγμα.

Ἡ κεφαλὴ αὕτη οὖσα κοίλη φέρει πρὸς τὸ ἄνω αὐτῆς μέρος. ἦτοι

τὸν αὐχένα ὄντα ἀνοικτόν, πολλάς μικρὰς ὀπὰς, εἰς ἃς θὰ προσηρμόζοντο μετάλλινα κοσμήματα καὶ συμπληρώματα. Θὰ ἐχρησίμευσεν δὲ ἡ κεφαλὴ αὕτη ὡς ἀγγεῖον ἢ διὰ κρήνην τινά.

Πήλινα ἀγγεῖα εὐρέθησαν ὀλίγα ἀκέραια, πολλὰ ὁμῶς εἰς τεμάχια. Εἶναι δὲ πάντα Μηκυναϊκῆς ἐποχῆς καὶ ὀλίγα τῆς ἐποχῆς τῶν Καμαρών. Νεωτέρων τῆς Μηκυναϊκῆς ἐποχῆς χρόνων οὐδὲν τεμάχιον ἀνευρέθη.

Εἰδῶλια ἐξ ὀπτῆς γῆς Μηκυναϊκὰ εὐρέθησαν ὀλίγα. Ἐν μόνον χάλκινον καὶ ἓν ἐκ μολύβδου, Μηκυναϊκὰ καὶ ταῦτα.

Πλὴν τούτων εὐρέθη τὸ κατώτερον ἡμῖς μικροῦ Αἰγυπτιακοῦ ἀγαλματίου καθημένου ἀνδρός. Εἰς τὰ πλάγια τοῦ θρόνου, ἐφ' οὗ κάθηται οὗτος, ὑπάρχει μικρὰ ἐπιγραφὴ ἱερογλυφική. Τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο εἰσῆχθη προφανῶς ἐξ Αἰγύπτου διὰ τοῦ ἐμπορίου.

Λυχνίαι Μηκυναϊκαὶ λίθιναι εὐρέθησαν οὐκ ὀλίγαι. Μία τούτων ἐκ λίθου πορφυροῦ ἀπομιμείται στήλην Αἰγυπτιακοῦ ναοῦ, ἥτοι στέλεχος λωτοῦ οὗ τὸ ἄνω μέρος πλατυνόμενον παριστᾷ τὸ φύλλωμα αὐτοῦ.

Εὐρέθησαν καὶ τινὰ τεμάχια ἐξεργασμένα κρυστάλλου φυσικοῦ, ἅτινα συναπετέλουν, φαίνεται, πολύτιμόν τινα πυξίδα. Εἰς ἓν τῶν τεμαχίων τούτων σώζεται ἐξωγραφημένος διὰ ποικίλων χρωμάτων ταῦρος τρέχων.

Καὶ τέλος ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δίδει μοναδικήν σπουδαιότητα εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τούτων εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ἐξ ὀπτῆς γῆς πινακίδων μὲ γράμματα ἀγνώστου ἀλφαβήτου τέως, καὶ τὸ ὁποῖον δικαίως ὁ ἀνακαλύψας αὐτὸ κ. Evans ὠνόμασε Κρητικὸν ἀλφάβητον.

Αἱ ἀνευρεθεῖσαι ἐνεπίγραφοι πινακίδες ἀνέρχονται εἰς ἑκατοντάδας. Τὰ γράμματα ἐχαράχθησαν δι' ὀξέος ἐργαλείου, ἐνῷ ὁ πηλὸς ἦτο μαλακὸς καὶ κατόπιν ὀπτώθησαν αἱ πινακίδες.

Τὸ σχῆμα αὐτῶν εἶναι ἐπίμηκες ὀρθογώνιον μὲ γωνίας ἐπιστρογγυλωμένας. Πολλὰ τούτων φέρουσιν εἰς τὸ τέλος ἐκάστου στίχου γραμμάτων, σημεῖα πολλάκις ἐπαναλαμβανόμενα οὕτως ὥστε φαίνονται ὡς ἀριθμοί.

Πλὴν τῶν πινακίδων τούτων εὐρέθησαν καὶ τετράπλευρα μικρὰ πρίσματα ἐπίσης ἐξ ὀπτῆς γῆς φέροντα γράμματα διάφορα τῶν ἐπὶ τῶν πινακίδων.

Πλὴν τούτων δὲ εὐρέθησαν καὶ μικρὰ δισκάρια ἐπίσης ἐξ ὀπτῆς γῆς μὲ ὀπὴν πρὸς τὰ ἄνω, ὁμοιάζοντα πολὺ πρὸς περίαπτα. ἔχοντα καὶ ταῦτα γράμματα ὁμοία πρὸς τὰ ἐπὶ τῶν πρισμάτων. Καὶ τέλος εὐρέθησαν ἀκανόνιστα μικρὰ τεμάχια ὀπτῆς γῆς, ἅτινα εἰσὶ διάτρητα καὶ

φέρουσιν εἰς μίαν μὲν τῶν πλευρῶν αὐτῶν τύπον σφραγίδος ἐνίοτε καὶ δύο τοιούτους τύπους, ἐπὶ ἄλλης δὲ ἐπιφανείας γράμματα.

Αἱ πινακίδες αὗται καὶ τὰ πρίσματα καὶ λοιπὰ εὐρέθησαν ὡς τὸ πολὺ πολλὰ ὁμοῦ καὶ ἐν μέσῳ τέφρας καὶ λειψάνων ἀνθρώπων.

Τοιαῦτά εἰσι τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφῶν λύοντα μὲν τινα ἀλλὰ πολὺ περισσότερον νέα προβάλλοντα πρὸς λύσιν προβλήματα τῆς ἱστορίας τῶν Μηκυναϊκῶν λαῶν.

Πρὸς λύσιν τῶν προβλημάτων τούτων πολλοὶ ἀρχαιολόγοι προαλείφονται διὰ νέας ἀνασκαφάς. Ἦδη δὲ μανθάνομεν ὅτι ἐν Φεστῷ ὁ καθηγητὴς κ. Halbherr ἀποκαλύπτει ἀνάκτορα Μηκυναϊκὰ εὐρύτερα τῶν τῆς Κνωσοῦ, καὶ ὧν τὰ ἀποκαλυφθέντα τέως ἐλάχιστα μέρη εἰσὶν ἐπίσης ἐκ γύψου ὠκοδομημένα καὶ οἱ μεγάλοι λίθοι τῆς οἰκοδομῆς φέρουσι τὰ αὐτὰ σύμβολα, ἥτοι διπλοῦς πελέκεις καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐν Κνωσῷ ἀνευρεθέντα.

I. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

